

Nr 96

MEDEDELINGEN BLAD

Ampt Epe

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

318
1135

MEDEDELINGEN BLAD AMPT EPE

Ampt Epe

Nr 96 – oktober 1991

REDAKTIE: Th. te Riele-ter Laak, Dorpsstraat 12, 8171 BP Vaassen,
telefoon 05788-1316

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden
van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'

'AMPT EPE' HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

De vereniging stelt zich onder meer tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de
geschiedenis van de Gemeente Epe

Lidmaatschap f 20,- per jaar

Bestuur:

Voorzitter: W. Terwel
Apeldoornseweg 41 – 8172 EH Vaassen
Telefoon 05788-1455

Sekretaresse: Th. te Riele-ter Laak
Dorpsstraat 12 – 8171 BP Vaassen
Telefoon 05788-1316

Penningmeester: W. van Putten
Hoofdstraat 80 – 8162 AL Epe
Telefoon 05780-13579

Leden: M. Endendijk
F. Zandstra

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N. nr 0166-2023

INGEKOMEN 2 1 OKT. 1991

„Een school om lief te hebben” De geschiedenis van de Tongerense school (6)

Meester Kuijlenburg

In Amsterdam las de 33-jarige G. Kuijlenburg in het vakblad „De Vacature” een advertentie, waarin een hoofd der school werd gevraagd voor de Tongerense school. Kuijlenburg had de kweekschool in Amsterdam gevolgd en daarna gedurende veertien jaar op verschillende scholen les gegeven. Daarbij was hij nooit in de gelegenheid geweest om gestalte te geven aan de vernieuwings-ideeën die hij had van methode en manier van les geven en „schoolhouden”. Hier lag de kans om iets aan zijn ideaal te gaan doen. Het zou geen uitgesproken Montessori-, Dalton- of Jenaplan-onderwijs worden, maar een variant, waarbij de gedachten van Jung „vom Kinde aus” als uitgangspunt dienden. Taakgericht zou het worden om zelfstandigheid te ontwikkelen en hij noemde het „Daltoniserend persoonlijkheidsonderwijs”. Hij solliciteerde en werd aangenomen om op 1 januari 1942 te beginnen. Omdat het meestershuis moest worden opgeknapt trok het gezin eerst in het „Boschhuis”, waar het drie maanden woonde.

Els Hendriks, die van mei 1937 tot augustus 1940 haar vader had bijgestaan als kwekelinge met akte en daarna in Heerde en Ommen had gewerkt, trad ook op 1 januari in dienst. Van haar werd enig aanpassingsvermogen gevraagd, omdat de methode van lesgeven anders zou worden dan zij bij haar vader gewend was. De vakken waarin onderwijs moest worden gegeven waren voorgeschreven in de wet, maar het waren de manier waarop de lessen werden gegeven en de verdeling der vakken over de tijd, die afweken van het geijkte patroon. Een zo breed mogelijke opleiding, zover als voor elk kind mogelijk was, in kennis en vaardigheden. Taken brachten de kinderen zelfstandigheid en verantwoordelijkheidsgevoel bij. Er was plaats voor muziek en zang, sport en spel, terwijl elke week een uur godsdienstonderwijs werd gegeven, waarvoor de eerste tijd nog steeds de heer Holkeboer uit Epe kwam. Mevrouw Kuijlenburg volgde een muziek-pedagogische studie en gaf zanglessen volgens

de Gehrels-methode. Zij was zeer actief betrokken bij het schoolleven en steunde haar man enthousiast in zijn werk. Eenmaal per week, voor schooltijd, gaf zij thuis blokfluitles van acht uur tot kwart voor negen. Op woensdagmiddagen na half vier was er volksdansen voor jongeren uit Epe, Wissel en Tongeren, waarbij de meester op de viool speelde. Niet alleen de methode van onderwijs was nieuw, er werden ook vernieuwingen ingevoerd. Zo kwam er een oudercommissie, die volgens de wet verplicht was voor openbare lagere scholen, maar die bij het bijzonder onderwijs niet algemeen voorkwam.

De „openbare les” op 2 augustus werd veranderd in een eindfeest voor schoolverlaters, dat in juli werd gehouden. Na de oorlog werd voor die gelegenheid door mevrouw Kuijlenburg jaarlijks een toneelstuk geschreven op de dan weggaande meisjes en jongens. Het was niet te verwonderen dat meester Kuijlenburg de openbare les wilde afschaffen. Misschien vond hij het een feodaal overblijfsel, hoewel het toch ook een soort open dag voor de ouders was. Maar meer nog paste een demonstratie van klassikaal onderwijs en het opspuiten van kennis vermoedelijk niet in zijn onderwijsfilosofie. Zijn vrouw en hij hadden wel eens hun bedenkingen over de verhoudingen op Tongeren tussen landeigenaar, boeren en arbeiders, maar zij spraken die nooit uit. Zo vonden ze het maar vreemd dat een bosarbeider aan de kant van de weg ging staan en zijn pet afnam als meneer Charles voorbij kwam, maar ze merkten al gauw dat er een sympathiek „waas van saamhorigheid” over dit alles lag, waarover zij geen recht van spreken hadden als „vreemde eenden in de bijt”. Zo voelden ze zich overigens niet, want van meet af aan waren ze van harte opgenomen in de Tongerense gemeenschap.

Met de klassen 4, 5 en 6 maakte het echtpaar Kuijlenburg na de oorlog schoolreisjes, waarbij in jeugdherbergen werd overnacht. Zo gingen ze eens op boerenkarren naar Harderwijk, vandaar met de boot naar Amsterdam en met de trein naar Haarlem (St Bavo) en Zandvoort. Soms werden de fietsen meegenomen of nagestuurd. Tenslotte moet als nieuw worden genoemd het besluit om de min of

meer geïsoleerde positie van de school, waar alleen kinderen van Tongeren, Welna en Wissel kwamen, te doorbreken door ook kinderen van elders toe te laten. De collega's schoolhoofd in het dorp waren aanvankelijk niet zo blij met deze ontwikkeling.

In 1943 werd het 75-jarig bestaan van de school, door de omstandigheden waarin men toen verkeerde, op sobere wijze herdacht. De Duitse bezetter liet Tongeren en ook de school niet ongemoeid, wat het gezin Kuijlenburg benauwde momenten bezorgde. Zo lang mogelijk werd aan kinderen van joodse onderduikers op school les gegeven. Het meestershuis herbergde niet alleen ouders met vier kinderen, maar ook twee joodse pleegkinderen, een joodse huishoudelijke hulp als onderduikster en later nog evacu  s uit Arnhem. In de zomervakantie van 1943 werden zes onderduikers enkele dagen op de zolder van de school ondergebracht tot nieuwe adressen voor hen waren gevonden. In het dorp behoorde meester Hendriks tot de mensen die zich inspanden om onderduikers een veilig adres te bezorgen.

Op 16 augustus 1944, tijdens de vakantie, werd de school gevorderd om twintig houthakkers te huisvesten, die het bos bij de Leemkuil moesten kappen. Na de vakantie werd door meester Kuijlenburg les gegeven in de eetkamer van de Korrenberg en door juffrouw Hendriks in de biljartkamer van het Oude huis. Toen de houthakkers vertrokken werd weer korte tijd op school les gegeven, maar op 8 november kwam het bericht van de gemeente dat de school werd gevorderd voor Duitse militairen en moest worden ontruimd. Tegen de middag kwam bosbaas Reezicht van Welna met nog slechter nieuws. Niet alleen de school, maar ook het meesterhuis, de Korrenberg, West Raven, het huis van Jan van den Bremen, geheel Welna en de huizen langs de Nunspeterweg moesten worden ontruimd. Voor de avond moesten de woning zijn verlaten. Veel bewoners van Tongeren snelden te hulp en hielpen het huis ontruimen en de huisraad op boerenwagens naar schuren brengen, waar het werd opgeslagen. Met eigen kinderen, joodse pleegkinderen, onderduikster en evacu  s werden de meester en zijn vrouw enkele dagen opgevangen door de familie de Jonge in hotel Zomer-

lust in Wissel. Door juffrouw Hendriks werden ze die dagen gewezen op een leegstaand vakantiehuis „Vennenholt“, waarvan de eigenaars in Den Haag woonden. Er werd besloten het huis te „kraken“ en later de eigenaars op te sporen. De evacu  s bleven achter en vonden een ander onderkomen. Van de aanwezigheid van de joodse pleegkinderen en onderduikster wist iedereen, maar daarover sprak men nooit.

Nu de Korrenberg ook bezet was werden alle lessen in de biljartkamer gegeven, 's ochtends door de een, 's middags door de ander, tot het uiteindelijk geheel was afgelopen. Het contact met de leerlingen en hun ouders bleef nog doorgaan, want voor zover het mogelijk was bezocht Kuijlenburg ze thuis, fietsend naar de huizen en boerderijen met een rugzak gevuld met boeken en taken. Maar er was niet veel rust op Tongeren want de ene groep militairen wisselde de andere af in de gevorderde huizen, terwijl het bejaarde echtpaar Van der Feltz op het Oude huis voortdurend voor korte perioden inkwartiering kreeg. Daarnaast waren er de huiszoeken naar onderduikers. Op 17 april 1945 was Epe vrij. In mei trok het gezin Kuijlenburg weer in hun eigen huis en werd in de school weer les gegeven.

Zoals al eerder werd gezegd hield het Daltoniserend persoonlijkheidsonderwijs wel in dat werd les gegeven in de door de wet voorgeschreven vakken, maar er werd afgeweken van de gangbare en voorgeschreven manier van les geven en verdeling van vakken over de tijd. Artikel 90 lid 6 van de Lager Onderwijswet 1920 maakte dat laatste mogelijk. Teneinde die wettelijke basis voor het onderwijs op de Le Chevalierschool te krijgen schreef het bestuur op 15 november 1947 een request aan H.M. de Koningin. Per Koninklijk Besluit nr. 15 van 16 september 1948 werd de vergunning ontvangen „... dat wordt afgeweken van het bepaalde in het eerste lid van artikel 90 der Lager-onderwijswet en in verband daarmee van het bepaalde in het eerste lid van artikel 2 en van het tweede lid van artikel 3 der wet, in die zin, dat het leerplan voor deze school niet zal behoeven aan te wijzen het aantal uren, dat besteed zal worden

aan elk vak afzonderlijk en de verdeling van de leerstof over de verschillende leerjaren”.

In het Veluwsch Nieuws van 14 februari 1951 komt een verslag voor van de ouderavond die op vrijdag 9 februari was gehouden. De spreekster die avond was mejuffrouw Grollé, inspectrice van het kleuteronderwijs voor Gelderland. Zij zette het belang uiteen van de instelling van kleuterscholen en verschaftte inzicht in het moderne kleuteronderwijs. „De heer Kuijlenburg sprak hierna de wens uit dat de Tongerense school met de actieve oudercommissie de kracht zal opbrengen om juist voor deze school met haar vernieuwde onderwijs, een kleuterafdeling te stichten, vooral ook omdat het schoolbestuur reeds in principe zijn goedkeuring gaf”. Bij deze gelegenheid bood de heer Buter, voorzitter van de oudercommissie, namens de ouders de school het nieuwste filmstrookprojectie-apparaat aan. De krant vervolgde: „De ouders toonden hiermee hoe zij het onderwijs op deze school waarderen en hoe graag zij de heer Kuijlenburg hier de helpende hand reiken, op weg naar vernieuwing”. In 1955 strandde een poging van het bestuur om een kleuterafdeling te stichten. Het zou augustus 1983 worden alvorens kleuters op school werden toegelaten. Met een aanvraag hiervoor werd toen ingestemd teneinde, vooruitlopend op de inwerkingtreding van de wet op het basisonderwijs, ervaring op te doen met de integratie van kleuter- en lager onderwijs.

De middeleeuwse kerktoren van Epe

Inleiding

De heer Z. Kolks uit Delden is als conservator verbonden aan het Rijksmuseum Twente te Enschede. Hij houdt zich als kunsthistoricus, behalve met schilderijen, vooral bezig met kerken, o.a. op de Veluwe. Hij heeft in de zeventiger jaren een aflevering verzorgd in de reeks „Langs oude Gelderse kerken, over kerkgebouwen op de Veluwe; en een bijdrage geleverd voor het bulletin van de Stichting Oude Gelderse Kerken onder de titel: Romaanse torens op de Veluwe". Omdat de Eper toren kunsthistorisch nog niet zo uitgebreid beschreven is, biedt hij aan om dit in ons blad te doen. Wij kunnen van zijn hand ook een uitgebreide beschrijving verwachten van de toren in Oene.

D. t. R.

Van de tufstenen toren van dit eertijds aan de H. Martinus toegewijde kerkgebouw vertoont de onderste helft vlak muurwerk en is de bovenste geleed met spaarvelden en rondbogige nissen. De toren telt vier geledingen. De dubbele, staand-rechthoekige deuropening is niet oorspronkelijk; hetzelfde geldt voor de zware steunberen naast de ingang, het segmentbogige venster met afgeschuinde neggen boven de ingang en het kleine rechtingesneden, segmentbogige venstertje op de grens van het onversierde en het versierde gedeelte. De bovenhelft geeft drie zones boven elkaar te zien: te twee onderste zijn geleed met één breed spaarveld, omsloten door lisenen op de hoeken; de bovenste met drie ondiepe, slanke, rondbogige nissen. Opmerkelijk is dat de lisenen naast het onderste spaarveld zich onderaan iets verbreden, ten koste van dit veld. De bovenafsluiting hiervan wordt gevormd door een fries van zeven

ronde boogjes, die aanzetten op kraagsteentjes en imposten (op de hoeken). De lisenen naast het volgende veld worden verbonden door een reeks vlechtbogen. In het midden van dit veld is in de noord-, west- en zuidgevel de moet zichtbaar van een dichtgemetseld, rondbogig galmgat. Onder in het centrale gedeelte van het spaarveld is een recht-ingesneden, staand-rechthoekige lichtspleet aangebracht. De kop van de toren onderscheidt zich van de rest, doordat het muurwerk hiervan aan de binnenzijde is bekleed. Waar het bakstenen gedeelte begint bevindt zich een laag tufsteenkoppen. De galmgaten van deze bovenste geleding hebben een rondbogige vorm en zijn evenals hun voorgangers, in het midden van de gevel te vinden. De zuiltjes van die oude zijn hier hergebezigd. Boven de nissen van deze zone komen steigergaten voor, en daarboven bevindt zich een daklijst met een kwart-holprofiel. Daarboven uitrijzende hoge, ingesnoerde naaldspits is regelmatig-achtzijdig en loopt naar onderen vierkant uit. De leien zijn op Rijnse wijze gedekt. De variatie in de vorm van de boogfriezen is een aanwijzing, dat de toren in de loop van de 12de eeuw zal zijn gebouwd. De verhoging hiervan zal, naar gewoonlijk wordt aangenomen, hebben plaats gehad naar aanleiding van de bouw van een nieuw, in verhouding tot de oude toren al te hoog schip in de tweede helft van de 15de eeuw. Dat schip, dat evenals de torenverhoging uitwendig met tufsteen en inwendig met baksteen is bekleed ¹⁾; omsluit de toren aan drie zijden, zoals in de laat-gotische tijd in het Nederrijnse gebied dikwijls geschiedt. Waarschijnlijk biedt het jaartal van één van de klokken, die tot 1904 in de toren hingen, een terminus ante quem voor de verhoging van de toren (1501).

¹⁾ Het schip is, om precies te zijn, niet helemaal met tufsteen bekleed; de boveninden van de westgevels van de zijbeuken bestaan volledig uit baksteen.

Z. Kolks.

Verklaring van vaktermen:

- boogfries: rij kleine, even hoge bogen
- fries: zie boogfries
- impost: kussenblok, doorgaans geplaatst op het kapiteel (kopstuk) van een zuil
- kraagsteen: in het muurvlak of in de pilaarschacht bevestigde, dragende steen
- lisenen: weinig uitstekende muurverzwaring
- neg: staande zijde, bijvoorbeeld van een venster
- Rijnse dekking: dakdekking met een patroon van diagonale lijnen
- segmentboog: boog, die de vorm heeft van een cirkelsegment
- spaarveld: constructie om muurwerk uit te sparen
- steunbeer: v r uitstekende muurverzwaring
- tufsteen: natuursteen, ontstaan door het aaneenkitten van as en puin, die bij uitbarstingen van vulkanen de lucht zijn ingeworpen en terugvallen op aarde
- vlechtboog: rij van bogen die elkaar kruisen.

Van het bestuur

KS Donderdag 31 oktober 1991 houdt de Historische Vereniging Ampt Epe haar jaarvergadering. Na het huishoudelijk gedeelte zal er door de heer E. de Jonge uit Beekbergen een lezing worden gehouden met als onderwerp „Oude Herengoederen op de Veluwe”. Deze bijeenkomst zal plaatsvinden in de Suite van de Eper Gemeentewoning. De vergadering begint om 19.30 uur.

D. t. R.

Historisch overzicht van de tot standkoming van diverse kaarten in de gemeente Epe

Inleiding

Het maken van landkaarten, de zogenaamde Cartografie, heeft diverse bakermatten. In de oudheid, ruim 1000 jaar v. Chr., waren onder andere de Chinezen al kaarten aan het maken met daarop aangegeven de handelswegen naar diverse landen. De Arabieren die een uitgebreide handel met de Chinezen onderhielden, interesseerden zich ook voor de cartografie en namen de kunst mee naar de Oriënt. Het duurde niet lang of ook de Grieken en Romeinen hadden interesse en verbeterden aan de techniek hier en daar wat. Vooral de Romeinen met hun expansiedrift om en nabij het begin van de jaartelling, hadden veel interesse. Zij hadden kaarten nodig van Gallië (Frankrijk), Germanië (Duitsland) en de woonplaatsen van de Bataven. De geschiedschrijver Tacitus, moest voor zijn baas, keizer Claudius, een en ander duidelijk beschrijven. De jongens van het Romeinse leger maakten dan de kaarten, terwijl Tacitus voor de beschrijvingen zorgde. Met de Friezen hadden de Romeinen destijds nogal enige moeite. Tacitus kon meteen melden dat de Romeinse legers ernstige verliezen hadden geleden, hoewel ze overal zegevierden. Verder dan het riviertje de Linde zijn ze dan ook niet gekomen, daarachter was het ook nogal drassig en moeilijk voor de Romeinen om door te komen. De cartografie werd in de middeleeuwen uitgebreid beoefend, vooral in Holland. Veel middeleeuwse kaarttekenaars waren echte kunstenaars, maar vaak geen landmeters, zodat er wel eens wat aan de geografische weergave mankeerde. We willen het kaartmateriaal voor de gemeente Epe eens nader belichten door een overzicht te maken van de tot standkoming ervan.

F. Zandstra.
(wordt vervolgd).

Reünie Wisselse school 1916-1991

Op 1 juni was het dan zover. Na een jaar van grondige voorbereiding kon voorzitter Luis de ruim 1500 reünisten van harte welkom heten. Een stralende dag, een perfecte organisatie, een geweldige opkomst, ziedaar alle ingrediënten voor een geslaagde reünie. In de grote tent achter het schoolgebouw werden de oud-leerlingen ontvangen door het speciaal daarvoor gevormde ontvangst-comité. Om de bezoekers een beetje de weg te wijzen in de grote mensenmenigte ontving iedere reünist een gekleurd kaartje met haar of zijn naam, waarbij de groepen in zeven kleuren werden opgedeeld, al naar gelang de jaren waarop men de Wisselse school bezocht. De leerlingen kwamen van verre; in leeftijden van 85 tot 25 jaar. Diverse malen werd de kreet geslaakt: „Dit had ik voor geen goud willen missen”. Door de groepsindeling verliep de kennismaking dan ook heel vlot. Oude verhalen deden opnieuw de ronde. Na een uitgebreide kennismaking in de grote tent met muziek en verfrissingen konden de oud-leerlingen 's avonds hun hart ophalen aan een musical in dialect geschreven door Tineke Cos, onderwijzeres aan de Wisselse school. De titel van de musical „Klompenschuuren”. Doordat de Wisselse school vroeger klompenschool werd genoemd, in tegenstelling tot de Dorpsschool. Oud-leerlingen, ouders en leerlingen van de groepen 7 en 8 brachten de school van vroeger en nu voor het voetlicht. Diverse liedjes en sketches toverden een beeld zoals het was en is. Het dialect was voor iedereen duidelijk te verstaan omdat de meeste het dan wel niet meer spraken, maar toch in ieder geval de strekking duidelijk uit de verf kwam. De organisatie kan terug zien op een wel heel bijzonder geslaagde reünie.

M. E.

Jaarverslag 1990 van de archivaris van het streekarchivariaat Noord-Veluwe, gemeenten Epe, Hattem en Heerde

Algemeen

Evenals voorheen verdeelde de archivaris zijn tijd in volle weken over de drie gemeenten: van de 48 gewerkte weken was hij er 25 in Hattem, 14 in Epe en 9 in Heerde. Er waren dit jaar 355 bezoekers, tegen 321 vorig jaar, een stijging met 10%. Zij brachten 1242 maal een bezoek aan het Streekarchivariaat, hetgeen praktisch gelijk ligt met vorig jaar. Het aantal bezoeken was in 1983 218, in 1984 604, in 1985 865, in 1986 1096, in 1987 999, in 1988 1150, in 1989 1241 en in 1990 1242. Intussen daalde het aantal verstrekte informatie licht tot een aantal van 116. Het aantal inlichtingen was in 1983 35, in 1984 75, in 1985 80, in 1986 109, in 1987 159, in 1988 148, in 1989 127 en in 1990 116. In de najaarsvergadering van de archiefcommissie is gesproken over de wenselijkheid, c.q. haalbaarheid van centrale vestiging van de archieven van de drie deelnemende gemeenten. De vaststelling van de nieuwe archiefwet laat op zich wachten, maar ondertussen staat wel vast, dat de overbrengings-termijn van de overheidsarchieven zal worden verkort van 50 naar 20 jaar. Hiermee zal de omvang van de archieven onder beheer van de archivaris ongeveer verdrievoudigen. Als voorschot hierop brachten B. en W. van Hattem het archief tot 1979 over naar de archiefplaats. De archivaris bezocht twee vergaderingen van de Gelderse archivariissen en van de Landelijke Kring van Gemeente- en Streekarchivariissen. De aflevering van de bestelde microfiches van de burgerlijke stand is bijna rond. De huwelijksakten van Heerde en het geheel van de kleine gemeenten Vaassen en Veessen (1811-1817) ontbreekt nog.

GEMEENTE EPE

Werkzaamheden

Tweehonderdvijftig nieuwe titels werden voor de archiefbibliotheek gecatalogiseerd. De bibliotheek telt thans ruim 1400 titels. De

catalogi bewijzen hun nut ruimschoots. De restauratie van het negentiende eeuws archief gaat nu gestaag voort. Dit jaar is onder andere de gehele serie kadastrale registers hersteld. Het gemeente-archief van Apeldoorn is begonnen met het microfilmen van de Eper Courant van 1880-1900.

Huisvesting archiefbewaarplaats

De luchtvochtigheid in de archiefbewaarplaats schommelde tussen 43 en 58%, de temperatuur tussen 18 en 24 graden Celcius. In november van dit jaar zijn de brandblussers gecontroleerd. De nieuwe archiefruimte bleef veel te vochtig en te koud (70% en 14 graden Celcius). Een oplossing wordt thans gezocht in de richting van medegebruik van de luchtverwarmingsunit die aangrenzend nu de drukkerij van warme lucht voorziet.

Dienstverlening

De bezoeken waren als volgt:

	bezoekers	bezoeken
genealogen	69	162
anderen	50	145
totaal	119	307

In het voorjaar overleed de heer Nikkels. Hij was een zeer regelmatig bezoeker van met name de archieven in Epe en Heerde. Voor zichzelf en voor anderen deed hij stamboomonderzoek. Het totaal aantal bezoeken ten opzichte van vorig jaar daalde licht. Het aantal bezoekers steeg enigszins. De helft van de bezoekers kwam uit de gemeente Epe, een kwart uit aangrenzende gemeenten en een kwart verder weg. De belangstelling van de bezoekers ging uit naar: genealogie, veldwachters, foto's, de Eper Courant, kadaster, 40 jaar voetbalvereniging Veessen, oud gemeente-ambtenaar, Kievitsveld, leprozenhuizen, De Ganzeneb, Hoog Soeren, lijkkoets, school Oene, LIOS en WIOS (wanderverenigingen) buitenplaatsen, Welna, station Emst, Bloemendaal Emst, school en begraafplaats Tongeren, joden, bedrijven Vaassen, spoorlijn, Deventerstraat, De Dellen, gereformeerde kerk, Daams molen, afscheiding, luidklokken, winkel Riphagen Oene, Vegtelarij, monument Vaassen 1100.

DRIEHONDERD NIEUWE TITELS IN DE BIBLIOTHEEK

Streekarchief wordt meer bezocht

Scholieren snuffelen in archief stof voor werkstuk bij elkaar

EPE – Zes eindexamenkandidaten van de Haverkamp-mavo zijn al enige tijd vaste klant op het gemeente-archief in het Eper gemeentehuis. Samen met streekarchivaris Gerrit Kouwenhoven snuffelen zij daar deels in schooltijd en deels in hun vrije tijd in de boeken en geschriften. Het hoort bij hun examenopdracht voor het vak geschiedenis in opdracht van hun leraar Willem Veldkamp.

In groepjes van twee bestuderen de jongelui drie onderwerpen: het verzet in de gemeente Epe; de Joodse bevolking in deze gemeente en de oude spoorlijn Apeldoorn-Zwolle.

Willem Veldkamp, die zelf ook goed bekend is met het gemeente-archief, vindt het belangrijk dat de jongelui zelf leren bronnen te raadplegen en gegevens op te sporen voor hun werkstuk. Willem vindt het jammer dat er zo weinig gebruik gemaakt wordt van het archief, want er ligt een schat aan gegevens opgeslagen, zo weet hij uit ervaring.

Ter voorbereiding op het project zijn in de geschiedenisles op de Haverkamp ook al mensen op bezoek geweest die over de drie te onderzoeken onderwerpen uit eigen ervaring veel konden vertellen.

Een leuk groepje bezoekers werd gevormd door de eindexamenleerlingen van de Chr. Mavo. De zes jongelui maakten een scriptie. In december kwam de volgende eindexamenklas, 18 mensen sterk voor een bezoekje. Er werden 36 schriftelijke inlichtingen verstrekt. Dat is minder dan vorig jaar. Hiervan betroffen 14 genealogie en 22 andere onderwerpen zoals: milieu, wapen Epe-Gronau, klooster Nazereth Oene, waterstaat, Christelijke school Vaassen, Geelmoelen, straatnaam, WUBO, Mosterdzaadje, station, R.K. kerk Vaassen, wandelclub, Nijverheidsschool, Wisselse school, inwoneraantal, Parkweg, Vaassen 1100 enzovoort.

Van mijn hand verscheen een artikel over de ambtsketen van de burgemeester in het julinummer Ampt Epe. Van het Noord Veluws dagblad werd weer een groot aantal foto's ontvangen. De volgende boeken werden onder andere aangewonnen: A. Vreugdenhil: Gereformeerd in Epe van 1869-1889; D. J. G. Buurman en anderen: De Cannenburch en zijn bewoners. Pogingen om het Hervormd archief van Epe aan te winnen liepen stuk. Aan het eind van het jaar werd contact gelegd over het Hervormde archief van Vaassen en een notulenboek van de C.H.U. De door het Rijksarchief in Gelderland vorig jaar geschonken stamfiches van de doop- trouw en begraafregisters, waarmee de genealogen nu ook hier hun onderzoek tot voor 1811 kunnen voortzetten, worden veel gebruikt.

G. Kouwenhoven.

Waar en wanneer overleed Margaretha van Reede, douariere Jan Hendrik van Isendoorn á Blois?

Een correct antwoord op deze vraag kunnen wij in de publicaties over het geslacht van Isendoorn á Blois en de Cannenburch niet vinden. Oude publicaties, en men schrijft elkaar blijkbaar na, geven allen een foutief overlijdensjaar namelijk 1726. Het vorig jaar verschenen boekwerk „De Cannenburch en zijn bewoners” herstelt deze fout in zoverre dat nu wordt aangegeven „overleden na 1738”. Uit het Cannenburch-archief is gebleken dat Margaretha in dat jaar nog een overeenkomst met haar zoon Frederik Johan van Isendoorn á Blois tekent. (Inv. Cannenburch nr 132).

Nu vond ik in het Statenarchief van het kwartier van Veluwe, (Inv. nr 62) d.d. 20 april 1748 een aantal vragen over de problemen met de betaling van de zogenaamde „Liberale Gift”. Onder Arnhem staat hier vermeld. „Freulijn van Isendoorn á Blois weygart te betaalen”. Met deze „Freulijn” wordt bedoeld de dochter van Jan Hendrik van Isendoorn á Blois en Margaretha van Reede, namelijk Odilia Ursula. Daar bekend is dat moeder en dochter veel met elkaar optrokken ging ik op onderzoek in het gemeente-archief van Arnhem. Daar vond ik in het overlijdensregister R.B.S. 160: Overleden 20 april 1748 Baronesse van Ysendoorn á Blois, vrouwe van Cannenburch. Margaretha van Reede, geboren 8 juli 1667 op kasteel Amerongen werd dus bijna 81 jaar. Toen zij overleed leefden van haar dertien broers en zusters alleen nog haar twee jaar jongere zuster Anna Ursula. Anna Ursula overleed een jaar later in 1749. Ook dochter Odilia Ursula overleed in Arnhem. Het al bovengenoemde overlijdensregister vermeld: 29 mei 1770 overleden de Hoogh Welgebooren Fruellin van lessendooren ongetrout.

In een volgend nummer van Ampt Epe hoop ik een artikel te wijden aan het testament van Margaretha van Reede dat zij kort voor haar overlijden maakte.

W. Terwel.

Een volksspel te Elburg, het Klootgooijen of Klootschieten genaamd

Gedurende de heldere en drooge winterdagen, wanneer door de vorst de scheepvaart belemmerd is, (gewoonlijk van nieuwjaar tot Vrouwendag:) en de schippers werkeloos zijnde zich eene gezonde beweging willen verschaffen, wordt het klootschieten gespeeld. Ieder voorziet zich alsdan van eenen houten kloot, (zijnde een platte ronde schijf van 1 palm diameter:) de wal, welke in het vierkant om de stad loopt, wordt alsdan tot dit spel gebezigd.

Het doel is om in het minste getal worpen den wal in het vierkant om te schieten; men begint meest aan eene der vier poorten; de eerste speler tracht met eenen krachtigen worp (waartoe een' gespierde arm vereischt wordt) zijnen kloot zoo ver mogelijk doen te rollen; de overigen volgen zijn voorbeeld; daar elk weder begint van de plaats, waar zijn kloot is blijven liggen; aan dengenen, welke in het minste getal worpen de stadswal rond geschoten heeft, wordt de prijs der centen, zoo als vooraf bepaald was, uitbetaald.

Wanneer nu echter onder de spelers er zich een bevindt, welke op den duur het verste klootschieten kan, dan wordt vooraf bepaald, dat deze achterwaarts moet werpen of een klompschot moet geven. Zoodanig klompschot geschiedt door den kloot achterwaarts, tuschen de beenen door te werpen en hem op die wijze vooruit te brengen.

Of ook, de zwakkere bepaaldt met den sterkere om aan het einde van het perk, b.v. vier boomen toe te hebben, (namelijk, daar de wal met boomen op eene roede afstands van elkander bepoot is, is hiermede gemeend vier roeden voor den zwakkeren te rekenen, of zoo veel als men overeenkomt.)

Dit is een zeer vrolijk en gezond spel waardoor men zich, bij de felste koude, goed kan verwarmen, en gestadig in beweging blijft.

Uit: Geldersche Volk-Almanak voor 1843.

Persbericht

Stichting Gelders Oudheidkundig Contact

Cursusoverzicht 1991/1992 Gelderland, Overijssel en Utrecht.
Het Gelders Oudheidkundig Contact heeft samen met de Culturele Raad Overijssel en de Stichting Ondersteuning Musea in Utrecht een cursusboek uitgegeven.

In dit boekje wordt het cursusaanbod voor (amateur-)historici en museummedewerkers in Gelderland, Overijssel en Utrecht in het seizoen 1991-1992 op overzichtelijke wijze gegroepeerd. Door deze gemeenschappelijke publikatie worden cursisten in de gelegenheid gesteld een keus over de provinciegrens heen te maken. In de brochure worden 39 cursussen en studiedagen beschreven op het gebied van musea, geschiedbeoefening en monumenten. Op historisch gebied zullen in het komende seizoen onder andere de volgende cursussen worden aangeboden:

- diverse cursussen oud-schrift voor beginners en gevorderden (alleen Overijssel)
- lezen en begrijpen van middelnederlandse teksten
- introductie lokale en regionale geschiedenis
- historische geografie
- genealogie
- computer en geschiedenis
- streekroman- architectuurgeschiedenis.

Het cursusoverzicht is in Gelderland gratis verkrijgbaar bij het Gelders Oudheidkundig Contact, Postbus 359, 7200 AJ Zutphen; bij bestelling van 5 of meer exemplaren worden portokosten in rekening gebracht. Inlichtingen en opgave bij het Gelders Oudheidkundig Contact, 05750-11826.

De storm van 1837 op 29 november 1836

In het artikel van Drs J. C. Bierens de Haan „Het park van de Cannenburch” in het boek „De Cannenburch en zijn bewoners” (1990) las ik op bladzijde 265: „Doch stormen in het jaar 1837 hadden hun tol geëist en een groot aantal van deze bomen ontworfeld”. Nieuwsgierig geworden naar meer informatie over deze storm zocht ik in enkele toen verschijnende kranten: de Overijsselsche Courant, aanwezig in het gemeente-archief van Zwolle en de Arnhemse Courant die ik op de Gelderse Bibliotheek kon raadplegen. Het bleek mij dat de bedoelde storm niet in 1837 maar in 1836 plaatsvond en wel op 29 november. De door mij verzamelde bijzonderheden laat ik hier volgen.

De Arnhemse Courant meldt over de storm dat men zich sedert de 9de november 1800 iets dergelijks niet kan herinneren. „Nooit zagen wij den Rijn vóór de stad zoo verbolgen. Het water spoot telkens over de Sabelpoort op de markt en uit de haven over de huizen aan de Bergstraat. Overal op het platteland van Gelderland zijn zoo huizen, schuren enz. geheel of gedeeltelijk ingestort; terwijl evenals in de steden bijna geen gebouw onbeschadigd is gebleven. Allerwegen is een aantal boomen, zoo vrucht- als andere boomen, geknakt of ontworfeld. In sommige boschrijke oorden is de verwoesting zeer groot en loopt het getal omgewaaide boomen in de duizenden” . . . Ook de Overijsselsche Courant blijft in de berichtgeving niet achter en geeft de volgende informatie over Zwolle: „Gepasseerde dingsdag nadenmiddag hadden wij alhier een ontzettenden wind uit het zuiden en zuidwesten, die ook hier ter stede veel schade heeft veroorzaakt, daar de storm niet minder hevig was als die van 31 december 1833. Van een groot gedeelte der kerken, molens en woningen van ingezetenen zoo in als om de stad werden sommige van hunne ramen, anderen gedeeltelijk van hunne daken beroofd, daar de wind met zoveel kracht woei dat zelfs gevels, van anders niet bouwvallige woningen instorteden, en de zwaarste boomen uit de grond werden gerukt. Talloos waren de schoorstenen die door dezen geweldigen orkaan in puin verkeerden, en men mag het als een wonder van het Operwezen aanmerken dat er geen menschen-

leven bij ingeschoten is, daar de storm reeds te drie uren des middags begon en tot half negen uren des avonds heeft voortgeduurd" . . .

Uit Den Haag geeft de krant de volgende bijzonderheden: „De storm van gisteren is allerhevigst geweest; de schade is onberekenbaar en de ongelukken, die hier en in den omtrek hebben plaats gehad, allertreurigst. Elk ogenblik komen van het een en ander nadere bijzonderheden aan de dag. De twee jonge prinsen, zonen van den Prins van Oranje, van Leyden komende, waren genoodzaakt, op eenige afstand van de residentie genaderd zijnde, het rijtuig te verlaten uit hoofde de weg door omgeworpen boomen enz. schier onbruikbaar was, in het Haagsche bosch. In de nabijheid van de societeitstent, genaderd zijnde, heeft prins Alexander het ongeluk gehad om door het omslaan van een boom ter aarde geworpen te worden; Z.K.H. is bijna bewusteloos in de stad gebragt. Het bulletin dezen morgen aan het paleis der jonge prinsen afgegeven, zegt dienaangaande, dat Z.K.H. eene kneuzing op het hoofd heeft bekomen, en ofschoon de toestand van den patient naar omstandigheden vrij geruststellend is, men evenwel voor de gevolgen niet kan instaan" . . .

Ook in het gemeente-archief van Apeldoorn vond ik een en ander over deze zware storm: De burgemeester schrijft aan de Districts-commissaris onder andere: „Ik heb de eer kenbaar te maken dat door de verschrikkelijke storm die op 29 november l.l. alhier heeft gewoed, behalven dat bijna alle gebouwen door denzelfden hebben geleden (eenige huizen geheel of ten deele zijn ingestort)" . . .

Op 9 januari 1837 deelt de burgervader mee dat er 23 processen verbaal zijn gemaakt over de schade tot een totaal van f 4537,-. Kerkvoogd D. Boks geeft de schade aan de kerk en de pastorie van Beekbergen op ten bedrage van f 150,-. Het kerkgebouw van de Hervormden van Apeldoorn heeft volgens de kerkvoogdij zodanig geleden dat „geene herstelling dan met veel kosten mogelijk, waartoe de fondsen buiten staat, dat men uit dien hoofde zich heeft moeten bepalen tot zoodanige herstellingen als volstrekt onmisbaar voor de veiligheid der godsdienstoefeningen en welke herstellingen op f 400,- zullen komen" . . .

Het gemeente-archief van Epe bevatte een paar lijsten van de schade die door de verschillende slachtoffers bij de burgemeester werden gemeld.

Epe. Storm 29 november 1836.

1. Hendrik Mulder te Gortel
Het dak afgewaayd, huisje verzakt zodat het spoedig kan instorten
schade *f* 25,-
2. Hendrik van Essen R. zn. Gortel
de voor en zijmuren omgeslagen en van boven ingestort *f* 60,-
3. Kers Jan Nijkamp Wissel
eene zijde ingestort en de schoorsteen gevaarlijk *f* 35,-
4. Herman van Velde Achterenk
agterhuis en zijde en schoorsteen afgeslagen en verzakt, de
spanten en platen vernield *f* 100,-
5. Albert Westervoort Wissel
het geheele huisje uiteengerukt en ingevallen *f* 100,-
6. Rijk Kramer te Gortel
achter ingewaayd en vernield *f* 25,-
7. Rijk Pannekoek Wissel
geheel ingewaayd en uit elkander gerukt en verspreid *f* 100,-
8. Hendrikus van den Burg Lohuizen
het dak afgewaayd, platen en stijl uiteengerukt en gebroken *f* 40,-
9. Aart Bosch te Norel
een nieuw huisje dat gebouwd werd bijna alles weder omgewaayd.
Alle arbeidsloon, kalk enz. weg *f* 200,-
10. Hendrik van Tongeren Zuuk
De voorkap af, spanten afgeslagen en gebroken *f* 15,-
11. Herman Potkamp
gedeeltelijk afgewaayd dak enz. *f* 8,-
12. Egbert Keyzer te Norel
..... *f* 10,-
13. Gerrit Elb. van Dragt te Dijkhuizen
een huurplaats, dog verlies aan bedorven zaad en voeder en
huisraad *f* 100,-
14. Hermanus Rozendal Laarstraat
Een bezwaard eigendom, het huis genoegzaam ingestort en veel
houtwerk beschadigd en vernield, de muren uiteen gebarsten en al
het dak verloren *f* 500,-

15. Jacob van Emst te Zuuk
 een bezwaarde plaats, het heele dak en spanwerk tot op de platen
 geheel afgeslagen en verbroken, bedorven zaad en voederkoren
 f 100,-
16. De Wed. Lammert Pijkeren, Teuntje van der Haar
 een huisje gebouwd, geheel in en om gevallen en muren verbroken
 en vernield f 30,-
17. Antonie Brinkman Agterenk
 uit elkaar gerukt en verzakt, het dak veel afgewaayd en platen
 gebroken en van voren alles stukgewaayd f 60,-
18. Hendrik Broekhuis Grift
 de muren ingevallen en verzakt en het dak veel afgewaayd (een
 nieuw getimmer), schoorsteen defect f 30,-
19. Arien Scholten Gortel
 huisje geheel verzakt en van boven losgewaayd, moet geheel weer
 worden opgerigt, is alles geschoven f 25,-
20. Jannes Broekhuis Laarstraat
 het dak genoegzaam weg en vernield f 25,-
21. Hendrik Bellert
 het dak veel stuk gewaayd en een gedeelte uit de muur geslagen
 f 25,-
22. Gerrit Bossenbroek Agterenk
 de spanten aan de eene zijde en muren gebroken en omgeslagen
 f 30,-
23. Maria Stegeman, wed. A. Lankmoes
 (eigendom een kleine hof) stuk uit de voormuur en binnenmuur
 uitgeslagen, het dak veel afgewaayd en schuurtje van dak ontbloot
 f 20,-
24. Wichem Westerbroek
 spantwerk en posten gebroken en vernield en veel dak verloren
 f 30,-
25. Jan Hendrik Meyerink
 (eigen plaatsje met land, dog bezwaard) Dak en spantwerk
 afgeslagen en uiteengerukt, muren omgeslagen en voeder vernield
 en bedorven f 150,-
26. Gerrit Visch te Gortel
 de muren verschoven en gebroken, het dak op zijde en van
 agteren afgewaayd, het huisje ontzet f 40,-

Vaassen. Storm 29 november 1836.

1. Jannes Vos op het Laar
het dak afgeslagen en geheel het gebouw uiteen gerukt en
glasruiten stuk f 20,-
2. Gerrit Derks Buitenhuis Niersen
eene zijde het dak afgewaayd en platen gebroken en het heele
huisje agterover gezakt f 30,-
3. Jan Eefjes te Niersen
het huisraad gebroken en vernield f 15,-
4. Gerrit Huisman Broek
het dak doorgewaaid en schoorsteen afgeslagen (meest erfp.
grond) f 20,-
5. Evert Timmer Westerenk
het dak gedeeltelijk afgewaaid, houtwerk gebroken en van agteren
ingewaaid en ingeslagen f 30,-
6. Gerrit de Groot Broek
de stijlen en kosijns geheel verzakt, de schoorsteen gedeeltelijk
afgeslagen en van het dak weggewaaid f 10,-
7. Kornelis Westerbroek
de kap ingewaaid en het dak weggeslagen de spanten meest
verbroken en voeder verdorven (in eigendom met 6 schepel land)
f 75,-
8. Peter Ankersmit Westerenk
de schuur geheel ingeslagen, van het huis de schoorsteen een
gedeelte afgewaaid, de spanten gedeeltelijk stuk, het dak veel af
en het huis geheel overgezakt f 30,-
9. L. van Grevenhoff Hegge
het dak gedeeltelijk afgewaaid en houtwerk gebroken en vernield,
ligt omtrent geheel los van boven (eigen bezwaard plaatsje) f 25,-
10. Geertje ten Hove in Niersen
uit elkander en overgezakt en dak verloren en vernield f 50,-
11. Marten Bourgonje te Vaassen
dak beschadigd en kozijn uitgeslagen f 10,-

Op 2 december 1836 schrijft de burgemeester aan de Districtscommissaris: „In bossen zijn eene overgroote massa van boomen ontworteld of omgewaaid” en ten slotte op 24 december 1836 volgt een opgave van de schade die de kerkgebouwen in de gemeente hebben opgelopen. De kerk van Epe f 600,-; de kerk van Oene f 175,- en de kerk van Vaassen f 100,-. Ook de voor enkele jaren gebouwde R.K. kerk in Vaassen is niet zonder schade gebleven. Hier is onder andere het lood van de nok gewaaid. De totale schade is hier op f 50,- gesteld.

Deze storm zal de bevolking nog wel lang in herinnering zijn gebleven!

W. Terwel.

Onder andere voor u gelezen

Gelders Oudheidkundig Contactbericht nr 129 – 1991/11

- Kasteel Doornenburg in oude luister hersteld.
- Pluimveemuseum (Barneveld) tegen het licht gehouden (evaluatie van een museum-startjaar)
- Grafisch museum (opgericht 1981) tien jaar (Zutphen)
- Heropening Oudheidkamer Nunspeet
- Verslag van de Kwartierlijke Bijeenkomsten 1991

In Bronbeek was hier aanwezig de voorzitter en de secretaris van Ampt Epe.

Gelders Oudheidkundig Contactbericht nr 130 – 1991/111

- Aankondiging Contactdag Zevenaar met korte geschiedenis van de overdracht door Duitsland van Zevenaar, Duiven en Huissen aan Nederland op 17 december 1813.

- Alle wegen leiden naar Rome (op een Romeinse reiskaart). Tentoonstelling van 15 juni tot 3 november 1991 over de Tabula Peutingeriana, een kopie van een Romeinse kaart waarvan het Prov. Museum G. M. Kam een eerste gedrukte editie bezit.
- A. C. W. Staring. Dichter en landman. Regionalist en nationalist. Na 150 jaar een herziening van karakter en werken door het Staringinstituut.

Heerder Historisch

- Bij een pasteltekening in het bezit van de Heerder Historische Vereniging van de schilder Jan Kleintjes met een uitvoerige beschrijving van zijn leven en werken.
- Heerde en omgeving in de 80-jarige oorlog (dl. 1) met daarin de passage 1583 Spaanse strooptochten op de Veluwe: De heer van Cannenburgh schreef aan het Hof over Epe en omgeving dat 125 erven en hofsteden „ledich liggen, eensdeels verstorven, eensdeels van de principalen in de steden vertrocken, alsoe datter nicht oder gans weinich in denselven heelen Ambt van Eepe geseit en wordt (blz. 148).

Stichting Regiocontact Vecht Veluwe IJsselstreek 13e jrg. nr 2

- Historisch straatmeubilair: bestratingen, stoepen, hekken, openbare waterputten, pompen, fontein, grenspalen, de Kaak of schandpaal, tol(len) jaagpaden en -palen.

Stichting Regiocontact Vecht Veluwe IJsselstreek 13e jrg. nr 3

- Monumenten wat zijn dat? Groot en klein, veranderingen, de jonge bouwkunst, verscheidenheid, natuur als inspiratiebron.- De Veluwse boerderij.

Heemkunde Hattem nr 47

- Een hardnekkige legende: op zoek naar de tunnel van de Wheeme (pastorie) naar de Grote of St Andreas kerk.
- De Hoenwaard bij Hattem: geschiedenis van een gemene weide (3).

Kronijck Oudheidkundige Kring Voorst

- Een laat-Romeinse haarnaald in Wilp.
- Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello (17).

Al deze bladen (en de voorgangers) liggen ter inzage op Dorpsstraat 12 in Vaassen. Men kan ze ter kopiëring mee krijgen, maar daarna gaarne weer inleveren.

Inhoud

„Een school om lief te hebben” De geschiedenis van de Tongerense school (6) door J. C. Kreffer	1
De middeleeuwse kerktoeren van Epe door Z. Kolks	8
Van het bestuur	11
Historisch overzicht van de tot standkoming van diverse kaarten in de gemeente Epe (inleiding) door F. Zandstra	12
Reünie Wisselse school 1916-1991 door M. E.	13
Jaarverslag van de archivaris van het streekarchivaat Noord-Veluwe 1990 door G. Kouwenhoven	14
Waar en wanneer overleed Margaretha van Reede, douariere Jan Hendrik van Isendoorn á Blois? door W. Terwel	18
Een volksspel te Elburg, het Klootgooijen of Klootschieten genaamd uit: Geldersche Volk-Almanak voor 1843	19
Persbericht Stichting Gelders Oudheidkundig Contact	20
Storm van 1837 op 29 november 1836 door W. Terwel	21
Voor u gelezen door D. te Riele	27

